

Nr 36

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av motion angående tjänstledighet för politiska förtroendeuppdrag.

Ärendet

I detta utlåtande behandlas motionen II: 381 av herr Rubin (mbs).

Hemställan avser: »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära utredning om möjligheterna att vidga förutsättningen för enskild person att åta sig politiskt förtroendeuppdrag».

Motionen

Motionären anför att i skola och i kulturella och politiska sammanhang ofta och enhälligt betonas värdet av att medborgarna är allmänkulturellt och -politiskt medvetna samt att sådan medvetenhet bör aktiveras i utåtriktat engagemang. I verkligheten motsvaras detta önsketänkande av ett fåtal. Det torde inte minst gälla industrins anställda. Dess tjänstemän med sina relativt högre möjligheter genom högre utbildning och intellektuell träning sviker uppenbarligen i hög grad önskvärt samhällsansvar utanför den företags-interna verksamheten.

Bland spärrar som orsakar den stora skillnaden mellan omfattningen av önskvärt och reellt samhällsengagemang bland anställda är enligt motionärens mening bristen på legitimerad tjänstledighet för dylikt engagemang. Utöver »tyst» vedertagen praxis om ledighet för delegerad lokalpolitisk verksamhet råder fastställd restriktion, överordnads godtycke och slumpen. Seriösa bidrag till breddning av kritik och opinionsbildning bör ej vara avhängiga av dessa omständigheter.

Gällande bestämmelser m. m.

I 4 § riksdagsordningen stadgas att riksdagsman icke må förmenas att utöva sin riksdagsmannabefattning; undantag gäller för militärer under krigstid. Som framgår av Malmgren m. fl., Sveriges Grundlagor, 1968 års uppl. s. 141, innebär detta att en i statens tjänst anställd befattningshavare inte får vägras ledighet för utövande av riksdagsmannauppgiften. Det innebär emellertid även att riksdagsman, som är anställd hos kommun eller enskild

Bihang till riksdagens protokoll 1968. 5 saml. 2 avd. Nr 36

arbetsgivare, inte får vägras ledighet för fullgörande av sitt uppdrag, låt vara att han kan löpa risk att i laga ordning uppsägas från sin tjänst. I fråga om andra politiska förtroendeuppdrag inom stat och kommun finns inga motsvarande bestämmelser. Det har däremot stadgats att fråga om rätt till annan ledighet än semester inte får göras till föremål för avtal mellan stat och kommun såsom arbetsgivare och tjänsteman såsom arbetstagare (2 § statstjänstemannalagen och 2 § kommunaltjänstemannalagen).

Såvitt gäller anställda i enskild tjänst bör i detta sammanhang omnämnas vissa regler i en mellan SAF och LO år 1964 träffad överenskommelse om regler för uppsägning av arbetsavtal och permittering m. m. Överenskommelsen innebär bl. a. att arbetarparten kan hänskjuta frågan om uppsägning av en arbetare, som fyllt 18 år och haft en sammanhängande anställningstid om minst nio månader, till arbetsmarknadsnämnden. Nämnden skall pröva om saklig grund förelegat för uppsägningen och äger, om så ej prövas vara fallet, tilldöma arbetaren skadestånd. Vidare innehåller tjänstemannaavtalen på SAF-området genomgående bestämmelser i vilka tjänstemännens rätt att mottaga statligt, kommunalt eller fackligt förtroendeuppdrag direkt fastslås.

Frågans tidigare behandling

I motioner till 1965 års riksdag av herr Sundin m. fl. i första kammaren (I: 593) och av herr Hedlund m. fl. i andra kammaren (II: 697) hemställdes att riksdagen skulle anhålla om utredning rörande möjligheterna till förbättrat skydd för medborgarnas politiska integritet. Ett av de spörsmål som upptogs till behandling i motionerna gällde arbetstagares rätt att behålla sin anställning vid engagemang som riksdagskandidat. Enligt motionärernas mening kunde det från demokratins synpunkt inte godtagas att en person avskedades från sin anställning på grund av att han engagerade sig för ett politiskt parti. Enbart risken för att sådana åtgärder kunde komma i fråga utgjorde ett avsteg från de demokratiska principerna, emedan dessa inte var förenliga med dylika begränsningar i fråga om vilka personer som skulle kunna väljas till offentliga uppdrag. Den politiska integriteten måste innefatta rätten till aktivt, offentligt engagemang i politiska partier och till att söka påverka den politiska opinionen och värva anhängare. I den mån de arbetsuppgifter som följde med en anställning i något fall kunde anses så ömtåliga att de inte lät sig förenas med ett engagemang av nämnt slag, måste detta vara klarlagt och överenskommet innan anställningen tillträdde. Det borde påpekas att här berörda spörsmål var väsensskilda från sådana inskränkningar i fråga om rätten till tillträde till vissa anställningar som av säkerhetsskäl kunde vara nödvändiga beträffande personer, vilka i vissa situationer med skäl kunde förmodas utnyttja sin ställning på sätt som inte var förenligt med de demokratiska principerna. — I motionen behandlades

även frågan om kollektiv anslutning av fackföreningsmedlemmar till politiskt parti.

Motionerna remitterades till allmänna beredningsutskottet, som inhämtade yttranden över desamma från arbetsmarknadens organisationer. Dessa uttryckte med ett undantag (SR), den uppfattningen att frågan om anställningsskydd lämpligen borde liksom hittills regleras genom förhandlingar mellan arbetsmarknadens parter, varför en utredning beträffande detta spörsmål icke var motiverad. Utskottet uttalade för egen del uppfattningen att anställningsskyddet hörde till de angelägenheter som det ankom på arbetsmarknadens parter att självständigt handha och besluta om. Någon inblandning i dessa angelägenheter från statsmakternas sida borde icke ifrågakomma annat än om vägande skäl härför kunde åberopas. Enligt utskottets mening förelåg icke sådana skäl, varför utskottet hemställde att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd (ABU 1965: 35). Utskottets hemställan bifölls av riksdagen. Betydande minoriteter i kamrarna stödde en till utlåtandet fogad reservation, som stödde kravet på utredning. Debatten i kamrarna gällde emellertid huvudsakligen frågan om kollektivanslutning.

Vid 1967 års riksdag yttrade sig konstitutionsutskottet över motioner med hemställan om sådan ändring i krigsmaktens tjänstgöringsreglemente att ledighet skulle medgivas för fullgörande av kommunalt uppdrag (KU 1967: 41). I sitt utlåtande, som godkändes av riksdagen, antecknade utskottet att rätt till tjänstledighet enligt reglementet redan förefanns för fullgörande av vissa offentliga uppdrag, bl. a. såsom riksdags- och landstingsman. Utskottet fann det önskvärt att värnpliktig personal beviljades ledighet även för utförande av olika primärkommunala uppdrag. Enär frånvaro för fullgörande av uppdrag i vissa fall kunde medföra betydande olägenhet för den militära verksamheten kunde dock utskottet, som förutsatte att önskemål om tjänstledighet i möjligaste mån tillmötesgicks av de militära myndigheterna, inte tillstyrka en generell rätt till sådan ledighet.

Utskottet

I förevarande motion fästs uppmärksamheten på att den enskilde medborgare, som vill åta sig ett politiskt förtroendeuppdrag, ibland möter svårigheter genom att han inte kan få tjänstledighet för att fullgöra uppdraget. Den enda lagregeln i detta ämne gäller riksdagsmannaupdrag: enligt riksdagsordningen får ingen hindra riksdagsledamot att utöva sitt uppdrag. Såvitt gäller arbetstagare i allmän tjänst torde emellertid några svårigheter att få erforderlig ledighet knappast uppstå i praktiken. I övrigt är förevarande spörsmål en avtalsfråga, och dess lösning är alltså beroende av arbetsmarknadens parter. Utskottet saknar möjlighet att bedöma hur förhållan-

dena för de i enskild tjänst anställda i detta hänseende faktiskt gestaltar sig. Det är emellertid otvivelaktigt av betydelse för demokratins funktionsduglighet, att medborgarna bereds möjlighet både att åta sig och att fullgöra politiska förtroendeuppdrag. Med hänsyn till att förutsättningarna för tjänstledighet är en avtalsfråga kan utskottet emellertid inte tillstyrka det i motionen framförda utredningskravet. Utskottet hemställer,

att riksdagen avslår motionen II: 381.

Stockholm den 5 november 1968

På konstitutionsutskottets vägnar:

GEORG PETTERSSON

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Georg Pettersson (s), Erik Olsson (s), Sveningsson (h), Sörlin (s), Hernelius (h), Sörenson (fp), Tistad (fp), Harald Pettersson (cp), Nyquist (s) och Ivar Andersson (s); samt

från a n d r a kammaren: herrar Adamsson (s), Nilsson i Östersund (s), Johansson i Trollhättan (s), Nelander (fp), Larsson i Luttra* (cp), Andersson i Billingsfors* (s), Wennerfors (h), Mossberg (s), Norrby (fp) och Lindberg (cp).

* Ej närvarande vid justeringen.